

УДК 373.3-051:378.046-021.68

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Віталія ПРИМАКОВА (Херсон)

Стаття присвячена розгляду основ гуманістичної педагогіки В.Сухомлинського та визначенню ролі його педагогічної спадщини у професійному розвитку вчителів початкових класів; проаналізовано вплив ідей видатного педагога-гуманіста на становлення та професійне зростання фахівців упродовж неперервної освіти.

Ключові слова: професійний розвиток, педагогічна спадщина В.Сухомлинського, неперервна освіта, базова і післядипломна педагогічна освіта, вчителі початкових класів.

Статья посвящена рассмотрению основ гуманистической педагогики Сухомлинского и определению роли его педагогического наследия в профессиональном развитии учителей начальных классов; проанализировано влияние идей выдающегося ученого-гуманиста на становление и профессиональный рост педагогов на протяжении непрерывного образования.

Ключевые слова: профессиональное развитие, педагогическое наследие В.Сухомлинского, непрерывное образование, базовое и последипломное педагогическое образование, учителя начальных классов.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства в умовах динамічних перетворень та оновлення багатьох сфер життєдіяльності, важливим завданням освітньої галузі виступає забезпечення професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи. Ефективність його розв'язання великою мірою залежить від якості підготовки майбутніх і дипломованих фахівців до педагогічної діяльності на всіх етапах неперервної освіти. Навчання впродовж життя забезпечує професійне становлення й особистісне зростання педагогічних кадрів, що дозволяє кожному фахівцю постійно працювати над власним розвитком, підвищенням рівня загальнопедагогічної культури, професійної майстерності. У зв'язку з цим, надзвичайно важливим і корисним залишається педагогічна та літературна спадщина Василя Сухомлинського, ідеями якого керується не одне покоління сучасних вчителів.

Серед широкого кола проблем, котрі розглядав видатний педагог-гуманіст завжди на перший план виступали роздуми про особистість вчителя, який покликаний виховувати найцінніший скарб кожної нації – дитину. Ефективно впливати на гармонійний розвиток учнів, забезпечуючи оптимальні умови для становлення їх особистості та реалізації потенціалу на засадах гуманізму, людиноцентризму може тільки педагог, здатний до постійного саморозвитку, самовдосконалення. Педагогічна система, створена В.Сухомлинським, є невичерпним джерелом натхнення для багатьох сучасних вчителів, у тому числі початкових класів, його філософські роздуми мають потужні можливості впливу на їх професійний розвиток.

До вивчення педагогічної спадщини В.Сухомлинського постійно звертаються вітчизняні та іноземні науковці, освітяни. Дослідженню його педагогічної системи

присвятили роботи М.Богуславський, В.Кузь, В.Риндак та ін. Різні аспекти педагогічної діяльності майстра висвітлено в працях І.Беха, І.Зязюна, О.Савченко, О.Сухомлинської, М.Сметанського та ін. Аналіз наукового доробку здійснювали в різні часи М.Антонець, Н.Гупан, В.Кузьменко, О.Сараєва, Н.Слюсаренко та інші. Широкого розповсюдження набув, утворений в середині 90-х років потужний напрям педагогічної науки – сухомлиністика, що впливав і продовжує впливати як на розвиток освіти взагалі, так і на розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів зокрема. Увага до педагогічної спадщини В.Сухомлинського характеризується й сьогодні зростанням кількості публікацій про його життя та творчість, виданням творів педагога різними мовами, розробками наукових праць сучасними вченими, присвячених аналізу та впорядкуванню досвіду педагога-гуманіста. Все це є невичерпним джерелом для розвитку педагогічної майстерності вчителів, їх професійного зростання й удосконалення, тому окреслена тема залишається актуальною і сьогодні.

Мета статті: проаналізувати вплив педагогічної спадщини В.Сухомлинського на професійний розвиток вчителів початкової школи впродовж їх неперервної освіти.

Становлення ідей, обґрунтування педагогічної системи В.Сухомлинського відбувалось упродовж 1948-1970 рр. на основі науково-педагогічної діяльності в умовах зіткнення протиріч різних поглядів на проблеми освіти школярів. Дослідниця О.Сараєва вказує, що пріоритетне для педагога-гуманіста виховання дитини на засадах загальнолюдських цінностей, що реалізувалося в керованій ним Павлиській школі, сприймалося тоді як аполітизм і послугувало підґрунтям для несправедливих звинувачень [1]. Однак прогресивність і конструктивність ідей молодого

директора школи, його педагогічний оптимізм, потужний інтелект і небачена працездатність згодом дозволили довести правильність та життєздатність створеної й обґрунтованої ним педагогічної системи виховання.

Найбільш повно її суть В.Сухомлинський розкрив у працях «Павліська середня школа» (1969), «Виховання всебічно розвиненої особистості» (1969) та ін. Розуміння автором педагогічної системи ґрунтувалось на думці, що кожен педагог-майстер у процесі роботи має виробляти власну педагогічну систему, ефективність якої залежить від органічного поєднання впливу особи педагога з самовихованням учнів. Основу ж гуманістичної системи мають складати індивідуальний підхід до дитини, духовне багатство вчителя, його педагогічна культура, такт [2]. Таке розуміння суті педагогічної діяльності за умови відповідального ставлення до обраної професії та високого рівня духовності сприятиме формуванню в учителя гуманістичного світогляду, а відтак прагненню до постійного професійного й особистісного зростання.

Основою діяльності педагога Василь Олександрович уважав становлення і виховання справжньої Людини, Громадянина, тому до особистості вчителя, в тому числі початкових класів, педагог-гуманіст висував високі вимоги. Проголошуючи гуманістичні ідеї розвитку освіти, він указував на роль і місце вчителя в житті дитини; називаючи вчительську професію «Людинознавством», наголошував на необхідності професійного й особистісного розвитку педагога. Виховання людини майстер педагогічної справи вважав професією, що має специфічні властивості та якості, у зв'язку з чим наголошував: «Ми маємо справу з найскладнішим неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [3, с.420]. Тому пріоритетним напрямом професійного становлення вчителя початкових класів В.Сухомлинський уважав прагнення постійного самовдосконалення через активне пізнання навколишнього, розширення професійної картини світу, підвищення рівня методичної грамотності та педагогічної майстерності. Основу ж успішної взаємодії вчителів з молодшими школярами науковець убачав у неперервному духовно-моральному розвитку педагогів, що передбачає насамперед глибоку віру в дитину, її можливості, успішність виховання і розвитку кожної особистості.

Авторитарний стиль спілкування з вихованцями, на думку педагога-філософа, не тільки заважає вільному розвитку особистості, гальмуючи природні процеси, але й завдає

прямой духовної шкоди як особистості вихованця, так і вихователя. Роздуми про благородну місію вчителя висвітлено в багатьох наукових і публіцистичних працях В.Сухомлинського: «Педагогічний колектив середньої школи» (1958), «Виховання комуністичного ставлення до праці» (1959), «Вірте в людину» (1960), «Розумове виховання і всебічний розвиток особистості» (1969), «Серце віддаю дітям» (1969) та інших [4]. Змістовні та відверті праці науковця, сповнені любові до людей, до педагогічної професії, привертали увагу вчителів початкових класів тих часів та є актуальними сьогодні. Сприйняття й усвідомлення фахівцями його конструктивних гуманістичних освітніх ідей безперечно впливають на професійне зростання вчителів, а також на якість міжособистісного спілкування усіх учасників навчально-виховного процесу, забезпечення інтенсивності розвитку кожної особистості на засадах принципів природовідповідності, дитиноцентризму.

В.Сухомлинський багато часу віддавав практичній педагогічній справі, та водночас залишався потужним науковцем, плідним автором статей, філософських, науково-педагогічних, методичних, публіцистичних праць. Дослідники підраховали, що тільки в період 1945-1952 років ним було написано й опубліковано 97 статей в радянських і закордонних виданнях [5]. В ранніх публікаціях відображено результати вивчення й узагальнення ним передового педагогічного досвіду, аналіз особливостей роботи школи в повоєнні роки, теоретичне обґрунтування побудови творчої педагогічної діяльності на засадах гуманізму через її практичну реалізацію в школі.

Пізніше праці Василя Олександровича набули більш потужного підґрунтя, оскільки були перевірені та підкріплені багаторічним практичним досвідом у співпраці з однопідприємцями, творчим науковим пошуком, неперервною самоосвітою та вдосконаленням. Однак основою світогляду, професійної діяльності, а в подальшому педагогічної спадщини вченого завжди залишалася гуманістична спрямованість, що ґрунтувалась на положеннях про безумовну неповторність, унікальність і цінність людини, повагу до її гідності, свободи, поглядів і переконань. Дієвий гуманізм, за В.Сухомлинським, полягав у створенні сприятливих умов для всебічного гармонійного розвитку особистості та щастя кожної людини.

Ознайомлення з педагогічною спадщиною В.Сухомлинського майбутніх вчителів початкових класів у базовій освіті та неодноразове звернення до перлин його спадщини дипломованими фахівцями впродовж післядипломної, сприятиме, на нашу думку, підвищенню рівня готовності до створення відповідних умов. Проникнення в світ

педагогічних ідей Василя Олександровича, філософських роздумів вченого обов'язково вплине на розвиток у допитливого і зацікавленого педагога низки морально-етичних, духовних якостей, які допоможуть на високому професійному рівні, методично грамотно, цілеспрямовано, тактовно, коректно і делікатно будувати навчально-виховний процес у початковій школі.

Відтак важливо ще під час здобуття базової освіти зацікавити майбутніх учителів початкових класів вивченням творчої спадщини педагогів-класиків, до когорти яких належить В.Сухомлинський. Ознайомлення з життям і творчістю педагога-гуманіста має стимулювати студентів до роздумів над питаннями покликання і натхнення в професії, прогресивними освітніми ідеями та їх подальшим детальним вивченням і використанням в практичній педагогічній діяльності. Варто будувати роботу таким чином, щоб студенти усвідомили: для вчителя початкових класів праці В.Сухомлинського є справжньою скарбницею педагогічної мудрості, професійної майстерності, якою бажано користуватись упродовж усього професійного життя.

В.Сухомлинський наполягав, що в роботі з молодшими школярами має брати участь передусім педагог, здатний глибоко проникнути в духовний світ своїх учнів, сприймаючи кожну дитину як особистість, яка має свій багатогранний світ пізнання, творчості, власного розуміння навколишнього. У цей світ можна увійти тільки з добрими, світлими помислами, щоб не зашкодити подальшому знайомству малюка з різними аспектами життя. А для цього необхідне «найтонше розуміння й відчуття дитячого пізнання світу – пізнання розумом і серцем» [6, с.19]. Визначаючи головними якостями педагогічної культури людяність, глибоку любов до дітей, у якій поєднуються ніжність та вимогливість, В. Сухомлинський називав учителя центральною фігурою в школі та наголошував, що педагог для малюків є і вчителем, який дає знання, і другом дітей, і керівником їх багатогранного духовного життя [6, с.21]. Відповідає таким вимогам педагог, який володіє високим рівнем педагогічної культури (педагогічний такт, культура спілкування, педагогічна майстерність), високими морально-етичними, духовними якостями та якостями творчої особистості. Вони формуються досить тривалий час, іноді роками, десятиліттями, тому впливати на їх розвиток у вчителів покликана система післядипломної освіти через комплексну діяльність у період з моменту отримання диплома спеціаліста впродовж усієї професійної кар'єри.

Відповідна робота в післядипломній освіті проводиться впродовж курсового, міжкурсного періоду та під час самоосвітньої діяльності вчителів.

Звертаючись під час курсів підвищення кваліфікації вчителів до праць В.Сухомлинського, опрацьовуючи й аналізуючи думки педагога-гуманіста, досвідчені вчителі початкових класів мають змогу знову замислитись над подібністю питань, які хвилювали педагогів у різні часи, над філософськими роздумами вченого, осмислюючи їх зміст відповідно до власного педагогічного досвіду, особистих професійних проблем і потреб. Молоді спеціалісти мають змогу звернути увагу на поради та рекомендації видатного педагога, більш глибоко усвідомити особливості педагогічної системи В.Сухомлинського. Важливо, щоб вчителі початкових класів мали змогу обмінятися думками щодо поглядів видатного педагога, їх актуальності на сучасному етапі. Обговорення педагогічних ситуацій, прикладів, описаних автором, сприятимуть розвитку культури і професійної майстерності вчителів, впливають на їх світобачення і світорозуміння. Така робота проводиться під час лекцій, семінарів, педагогічних читань, диспутів, конференцій тощо.

Звернення до кращих зразків педагогічної думки, ідей гуманістичного виховання Василя Олександровича впливає на вдосконалення особистісної сфери педагога, що сприяє розумінню важливості власної педагогічної праці, усвідомленню відповідальності за власні вчинки. Тому потужний потенціал в цьому сенсі має організація самоосвітньої діяльності вчителів початкових класів з вивчення й аналізу педагогічної спадщини В.Сухомлинського, використання в професійній діяльності його ідей, порад, рекомендацій, ефективність і результативність яких перевірена часом та не одним поколінням педагогів. Продуктивними формами організації самоосвітньої діяльності в курсовий і міжкурсний періоди вважаємо написання статей, випускних робіт, рефератів, оскільки це дозволяє зануритися у вивчення актуальних педагогічних проблем, зосереджуючись на пошуках відповідей з важливих професійних питань, котрі теоретичним та емпіричним шляхами винайшов, обґрунтував і висвітлив у своїх потужних працях геніальний Василь Олександрович Сухомлинський. Поринувши у світ його роздумів, образів, педагогічних відкриттів, неможливо жодній людині залишитися колишньою: під впливом думок та ідей видатного Вчителя кожен педагог обов'язково стане кращим.

Наприкінці ХХ століття, сформувався особливий напрям в історії педагогіки – “сухомлиністика” (визначення академіка О.Савченко), котрий займається дослідженням і поширенням творчої спадщини педагога-гуманіста, підтримує розвиток його ідей в Україні та за її межами [2]. Напрямок об'єднав педагогів з України та інших країн, які вивчають, аналізують і популяризують творчий доробок вченого. Відповідно зростає кількість публікацій, у яких висвітлені основні етапи життєдіяльності видатного педагога та окремі аспекти його педагогічної системи. Їх систематизація, педагогічний аналіз, встановлення напрямів подальшого вивчення спадщини В.Сухомлинського сприятимуть збільшенню можливостей професійного розвитку вчителів, у тому числі початкових класів, оскільки являють собою міцний масив опрацьованих матеріалів, доступних для детального ознайомлення.

Сьогодні в період побудови демократичного суспільства, проголошення найвищих цінностей – Гуманізму, Істини, Совісті, Добра, Любові – ідеї В.Сухомлинського є, як і завжди, актуальними. Сучасні сухомлиністи, досліджуючи творчу спадщину педагога, розглядають вкрай важливі проблеми, що є пріоритетними для розвитку сучасного суспільства, освітньої галузі. Педагогічна система В.О. Сухомлинського збагатила педагогічну науку вкрай потрібними сьогодні положеннями про ціннісне ставлення до людини. Їх актуальність і прогресивність в усі часи

сприятиме розвитку професійної сфери педагогів, впливатиме на вдосконалення особистості вихователів і вихованців за умови пильної уваги та подальших досліджень різних аспектів гуманістичної спадщини Справжнього Вчителя для багатьох поколінь освітян.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сараєва О. Вчитель у педагогічній системі В.О.Сухомлинського / О. Сараєва // Науковий вісник МДУ. Педагогічні науки. Зб. наук. праць. – Вип. 8. – Миколаїв. – 2004. – С. 104 – 108.
2. Сараєва О. Ціннісна основа педагогічної системи В.О. Сухомлинського / О. Сараєва // Наукові записки ВДПУ. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 16. – Вінниця. – 2006. – С. 171 – 174.
3. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т. / Редкол.: Дзверин А.Г. (пред) и др. – К.: Рад. шк., 1980. – Т.3. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. – 719 с.
4. Сухомлинский В.О. Библиография творів / В. Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1978. – 110 с.
5. Бабіч Л.В. Використання гуманістичної спадщини В.О.Сухомлинського в системі підготовки спеціалістів / Л.В.Бабіч, Г.М.Кондратенко, О.В.Рідкоус // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Редкол.: Барбіна Є. С. (відповід. редактор) та ін. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – Випуск 50. – Частина 1. – С. 26-30.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / Василий Александрович Сухомлинский. – 2-е изд. – К.: Рад. школа, 1987. – 554 с.

УДК 373.13:37.013(092)

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Марина ПРОКОФ'ЄВА (Ялта)

Проаналізовано теоретико-практичний досвід видатного педагога та його погляди на шляхи, чинники та умови реалізації індивідуального та диференційованого підходів в навчанні молодших школярів. Показано можливості творчого застосування ідей В. Сухомлинського щодо визначеної проблеми в сучасній педагогічній практиці. Обґрунтовано необхідність упровадження у систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів спеціального курсу «Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів». Проаналізовано змістові та методичні характеристики спеціального курсу.

Ключові слова: В. Сухомлинський, молодші школярі, індивідуальний підхід, диференційований підхід.

Проанализированы теоретико-практический опыт выдающегося педагога и его взгляды на пути, факторы и условия реализации индивидуального и дифференцированного подходов в обучении младших школьников. Показаны возможности творческого применения идей В. Сухомлинского по данной проблеме в современной педагогической практике. Обоснована необходимость внедрения в систему профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов специального курса «Индивидуализация и дифференциация обучения младших школьников». Проанализированы содержание и методические характеристики специального курса.

Ключевые слова: В. Сухомлинский, младшие школьники, индивидуальный подход, дифференцированный подход.

Постановка проблеми. Ставлення до кожного молодшого школяра як до унікальної,

неповторної, цілісної особистості в сучасній дидактиці початкової школи не викликає